

“ZAMONAVIY TA’LIM: MUAMMO VA YECHIMLARI” ILMIY-AMALIY RESPUBLIKA KONFERENSIYASI

ARXITEKTURA YODGORLIKLARIDA TASVIRIY VA AMALIY SAN’ATNI QO’LLANILISHINING HUDUDIY XUSUSIYATLARI O’RGANISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK TALABLARI.

Buxoro davlat universiteti

Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi kafedrasida o’qituvchisi

Sadoqat Boboqulovna Shodiyeva

Sidiqovasadoqat82@gmail.com

ANNATASIYA: *Ushbu maqolada arxitektura yodgorliklarida tasviriy va amaliy san’atni qo’llanilishining hududiy xususiyatlari o’rganishni takomillashtirishning pedagogik talablari keng yoritilgan.*

SUMMARE: *This article discusses the pedagogical requirements for improving the study of regional features of the use of fine and applied arts in architectural monuments.*

РЕЗЮМЕ: *В данной статье рассматриваются педагогические требования к совершенствованию изучения региональных особенностей использования изобразительного и прикладного искусства в памятниках архитектуры.*

Kalit soʻzlar: *Kompozitsiya, struktura, konstruksiya, kompanovka, etaplar, fazalar, komponent, reproduktiv, alternativ.*

Mustamlaka tartibi oʻrnatilgach, Oʻrta Osiyo meʼmorchiligida jiddiy oʻzgarishlar sodir boʻldi. Ibodat inshootlari, ulkan karvonsaroylar, madrasalar, maqbaralar qurilishi toʻxtab qoldi. Oʻrta asrlarda Oʻrta Osiyo hukmdorlari ruhoniylar mehrini qozonish va ularning qoʻllab-quvvatlashiga erishish hamda oʻzlaridan xotira qoldirish uchun ulugʻvor maqbaralar va jome masjidlar qurishgan boʻlsa, endi bunday ishlarga juda kam mablagʻ sarflanardi.

Turkiston general-gubernatorligi hududida ham arxitektura oʻziga xos uslubda rivojlandi. Qadimiy shaharlarning rivojlanishi va yangilarining barpo etilishi muayyan meʼmoriy tartibni qaror toptirishni talab etardi. XIX asr oxiridan har bir shaharda shahar bosh meʼmori lavozimi tayinlandi, u meʼmoriy meʼyorlarning bajarilishini qattiq kuzatib borishi zarur edi. Biroq bu yerda meʼmorlik sanʼatining nozik jihatlari toʻgʻrisida uncha qaygʻurilmay, koʻproq muayyan vazifani bajarishi lozim boʻlgan imoratlar – maktablar, maʼmuriy binolar va h.k. qurilardi. Bu paytda shahar qurilishining metall va betonni joriy etishga asoslangan, davr ruhiga mos yangi usullari rivojlandi.

Andijon asrlar davomida Fargʻona vodiysining darvozasi boʻlib keldi. Bu yerdagi yagona asosiy meʼmoriy obida – 1902-yilgi halokatli zilziladan omon qolgan ulkan jome masjididir. XIX asr oxirida qurilgan bu bino kishini hayratga soladi, uning uzunligi deyarli 123 m ga teng edi.

Toshkentda XIX asr oxiri – XX asr boshida qurilgan binolar orasida knyaz Nikolay Konstantinovich Romanov saroyi, oʻgʻil va qiz bolalar maktablari, oliy texnika maktabi, hukumat binosi bor.

Toshkentdagi koʻplab binolar: oʻqituvchilar seminariyasi (1881) [va uning cherkovi](#), Kirxa (1892), shahar dumasi binolari loyihasi muallifi meʼmor Aleksey Leontyevich Benua (1838-1902) edi. U Toshkentga 1874-yilda kelgan. 1896-yilda ochilgan hunarmandchilik – sanoat koʻrgazmasining bir nechta pavilyonlarini, shahar bogʻi darvozasini loyihalashtirgan.

An'anaviy yondashuvning asosiy xususiyati – tasviriy san'at predmetini o'qitayotgan o'qituvchi ma'lum axborotni taqdim qilish mobaynida uni tushuntirib beradi, o'quvchi esa bu bilimni xotirada saqlaydi. Bunda “bilim” tushunchasi xotirada saqlanadigan axborot ma'nosida tushuniladi. Masalan, kompozitsiyaning asosiy vazifasi bolalarda ijodiy tasavvurni o'stirish, hayotdagi voqelikni ko'rib idrok etish, badiiy did va madaniyatni tarkib toptirish, barcha san'at sohalarida kompozitsiyani egallay bilishi, fandan olgan bilimlarni unumli foydalanishni ta'minlashdan iboratdir. O'quvchining bilim darajasi attestatsiya va nazorat ishlarida shu axborotga doir savolga bergan javobiga qarab aniqlanadi. Bu bilim yuzaki bo'lishi ham mumkin va u xotirada uzoq saqlanmaydi. O'quvchining o'zlashtirish darajasi, sifati haqida aniq tasavvur hosil qilish qiyin.

Ta'lim jarayonida tizimli yondashuv haqida gapirishdan oldin “tizim” tushunchasining mohiyatini yoritish maqsadga muvofiq. Tizim so'zi –tuzilma, qismlardan tuzilgan, birikkan narsa yoki hodisa ma'nosini anglatadi. “Kibernetik tizim”, “axborotlar tizimi”, “ijtimoiy munosabatlar tizimi”, “harakatlar tizimi”, “pedagogik tizim” kabi tushunchalar ham ishlatiladi.

“Tizimli yondashuv ilmiy bilish metodologiyasi va pedagogik amaliyotning bir yo'nalishi sifatida universal tavsifga ega, pedagogikada keng qo'llaniladi, ta'lim-tarbiyaga ham pedagogik tizim sifatida qarash lozim”deb ta'kidlaydi M. Ochilov.

Tizimli yondashuv tuzilish vazifasiga ko'ra bajariladigan tahlilga yaqin turadi. Tizimli tahlilning ob'ekti yaxlit narsa yoki hodisa (tizim) hisoblanadi, u ob'ektning turli qismlarini, qismlarning o'zaro bog'liqligini, tizimning chegaralarini va tizimning atrof-muhit bilan bog'liqligini, aloqadorligini nazarda tutadi. Masalan, kompozitsiya o'quv mashg'ulotining predmeti maqsadi, vazifalari va mazmuni. Kompozitsiyani o'qitishning uslublari. “Kompozitsiya”, “struktura”, “konstruksiya”, “kompanovka” tushunchalari. Kompozitsiya kursining tasviriy san'at bo'yicha o'quv maxsus fanlari bilan aloqasi. Rassom-pedagogni tarbiyalashda kompozitsiyaning muhim o'rni. Kompozitsiya nazariyasi masalalari va uni “Uyg'onish davri” dagi o'qitish metodlari.

Ko'rib turganimizdek, tizimli yondashuvda qator prinsiplar majmuidan foydalaniladiki, ular tadqiqotchilik va amaliy faoliyatda yuqori natijalarga erishish imkoniyatini yaratadi. B.Bespalko bunday qoida-prinsiplar qatoriga quyidagilarni kiritadi: mavhumlikdan yaqqollikka qarab borish; analiz bilan sintezning, mantiqiylik bilan tarixiylikning birligi; ob'ektda bog'lanishlar va o'zaro ta'sirlarning turlichaligi; ob'ektning tuzilishi – vazifalari va kelib chiqishi haqidagi tasavurlarning birligi va boshqalar.

Tasviriy san'at darslariga texnologik yondashuv quyidagilarni nazarda tutadi:

- o'qish-o'qitish jarayonini o'zaro o'zviy bog'lik etaplar, fazalar, amallarga ajratish, bo'lishni;
- ta'limdan kutilgan natijaga erishish uchun bajariladigan harakatlarni muvofiqlashtirish, ketma-ket, bosqichma-bosqich amalga oshirishni;
- loyihalashtirilgan ishlar, amallarning barchasini birdek bajarishni. Bunda badiiy ijod komponentlari-bilim, dunyoqarash, badiiy uslub, badiiy nafosat, did, mahorat va hokazolar albatta inobatga olinadi.

Bunday yondashuv asosan reproduktiv ta'limga xos bo'lib, reproduktiv ta'lim tipik vaziyatlarda biror ish-harakatni oldin bilib olingan qoidalar asosida bajarishdir. Reproaktiv daraja uchun pedagogik texnologiya usulida ta'lim takror ishlab chiqiladigan konveyrli jarayon sifatida tashkil etiladi, undan kutiladigan natija ham aniq belgilab qo'yiladi. O'quv materiali aniq ifodalangan o'quv maqsadiga mos qayta tuzib, ishlab chiqiladi, ayrim bo'lak (qism, modul)larga ajratiladi, o'quv materialini o'rgatishning alternativ yo'llari nazarda tutiladi, har bir bo'lakni o'rganish test yoki boshqa yo'llar bilan nazorat qilinib, xato-kamchiliklar tuzatilib boriladi. . Bu borada ta'limning, arxitektura yodgorliklarida tasviriy va amaliy san'atni qo'llanilishini takomillashtirish bugungi kun badiiy pedagogikasining dolzarb muammolaridan biridir. “Bugungi

kunda barchamiz uchun eng muhim vazifaga aylanayotgan bir masala borki, biz amalga oshirayotgan barcha islohotlarning natijasi aynan shu masalani qanday hal etishimizga bog'liq. U ham bo'lsa, hayotimiz mazmuni, ertangi kunimiz egasi bo'lgan yosh avlod, farzandlarimiz tarbiyasidir. Bu masalaning dolzarbligi va muhimligini hisobga olib, bu mavzuga yana to'xtalishni o'rinni deb bilaman".¹

Arxitektura yodgorliklarida tasviriy va amaliy san'atni qo'llanilishini takomillashtirishda xalqaro miqyosdagi e'tirof etilayotgan zamonaviy ta'limiy tendensiyalar mahalliy an'analar, tajribalarni sintetik tarzda qo'llanishi didaktik qonuniyatlar nuqtai nazaridan ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Shu ma'noda arxitektura yodgorliklarida tasviriy va amaliy san'atni qo'llanilishini shakllantirishning tashkiliy-pedagogik asoslari, jarayonning mazmuni va metodikasini takomillashtirishning pedagogik asoslarini ishlab chiqish, didaktik imkoniyatlarini aniqlashga oid maxsus tadqiqot o'tkazish zaruriyati yuzaga kelmoqda.

Literature

1. МБ Азимова, ШИ Ибадуллаева. XIX АСР ОХИРИ - XX АСР БОШЛАРИДА БУХОРО АҲОЛИ ТУРАР ЖОЙЛАРИ ИНТЕРЬЕР БЕЗАГИ (ФАЙЗУЛЛА ХҲЖАЕВ УЙ - МУЗЕЙИ МИСОЛИДА).
2. Avliyakulova N. M. TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA DIDAKTIK PRINSIPLARDAN FOYDALANISH YO'LLARI //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. NUU Conference 1. – С. 179-181.
3. Сулаймонова, М. Б., Азимов, Б. Б., Азимова, М. Б., & Тухсанова, В. Р. (2021). ДОСТИЖЕНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ И НРАВСТВЕННОЙ ЗРЕЛОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *European science*, (3 (59)), 53-56.
4. Mamatov, Dilshod. "PROJECTS OF MAKING CLAY AND PLASTIC TOYS IN PRE-SCHOOL EDUCATION." *Theoretical & Applied Science* 9 (2019): 281-285.
5. Olimov, S. S., & Mamurova, D. I. (2021). Graphic Information Processing Technology and its Importance. *European Journal of Life Safety and Stability* (2660-9630), 10, 1-4.
6. Мамурова Д. И., Мамурова Ф. И. Соотношения навыков черчения с опытом психологического исследования //Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири. – 2015. – №. 1.
7. Islomovna M. D., Ruziboevich S. A. SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL BASES OF DEVELOPMENT OF CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS IN DRAWING ON THE BASIS OF COMPUTER ANIMATION MODELS //International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – 2020. – Т. 24. – №. 4.
8. N.J. Yadgarov 2021. METHODS USING THE 3DS MAX PACKAGE IN TEACHING PROJECTION DRAWING IN SCHOOL. Euro-Asia Conferences. 1, 1 (Jan. 2021), 124–127.
9. Muzafarovna, A. N., Umidullayevna, S. S., & Ilhamovna, I. (2020). Harmonization of types of fabric art processing to students. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(4), 176-184.
10. Ядгаров Н. Д., Хакимова Г. А. Самобытное творчество народных мастеров Узбекистана //Молодой ученый. – 2018. – №. 15. – С. 272-275.
11. Азимов, Б. Б., Азимова, М. Б., Тухсанова, В. Р., & Сулаймонова, М. Б. (2021). ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ, ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОВЕДЕНИЯ БЕСЕД ОБ ИСКУССТВЕ. *European science*, (2 (58)), 38-40.
12. Rafieva N. A., Abrorjon R. MATERIALS AND TECHNOLOGY OF MEDIEVAL MINIATURE PAINTING (SUMMARY) //Euro-Asia Conferences. – 2021. – Т. 1. – №. 1. – С.

- 327-330.
13. Abdurazzokovna R. N., Murotdilloevna A. M. SOME ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF THE INDEPENDENT WORK OF THE FINE ARTS STUDENTS //European science. – 2021. – №. 2 (58). – С. 83-85.
 14. Ширинов, А. Л., Батиров, Д. С., & Шомуродов, О. Н. (2021). ВАЖНОСТЬ ЦВЕТОВЕДЕНИЯ В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ. *Наука и образование сегодня*, (5 (64)), 83-85.
 15. Аминов, Акмал Шавкатович, et al. "ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ." *European science* 2 (58) (2021): 77-79.
 16. Собирова, Ш. У., Ядгаров, Н. Д., Мамурова, Д. И., & Шукуров, А. Р. (2021). ОСНОВЫ, ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ОБУЧЕНИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *European science*, (2 (58)), 62-65.
 17. Азимова М. Б., Азимов Б. Б., Тухсанова В. Р. ИСКУССТВО РОСПИСИ ТКАНЕЙ //European science. – 2021. – №. 2 (58). – С. 41-43.
 18. Shirinov, A. L. (2021). USE OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES AND INTERACTIVE METHODS IN FINE ART. *World Bulletin of Social Sciences*, 4(11), 59-61.
 19. Mamurova, F. I., & Mustafoev, E. (2021, October). Aksonometrik Proyeksiyalarning Asosiy Teoremasi. Dimmetrik Aksonometriya Qurish. In " *ONLINE-CONFERENCES* " *PLATFORM* (pp. 100-103).
 20. Mamurova, F. I., & ugli Mustafayev, E. I. (2021). SHADOWS IN A PERSPECTIVE BUILDING. *Conferencious Online*, 16-18.
 21. Mamurova, F. I., & oglu Akmalov, J. O. (2021). ORGANIZATION OF GEODESIC WORK. STATE GEODESIC NETWORKS. *Conferencious Online*, 21-23.
 22. Мусинова, Азиза Садыковна. "Возрождение бухарской чеканки по меди." *Міжнародний науковий журнал Інтернаука* 2 (1) (2017): 37-39.
 23. Kadirov, Orif Mahmudovich, Nozima Arifovna Kadirova, and Mexriniso Kahhorova. "METHODS OF USING FOLK TALES AND FOLKLORE ABOUT CRAFTS IN THE ORIENTATION OF YOUNG PEOPLE TO THE PROFESSION." *E-Conference Globe*. 2021.
 24. Botirov, J. S., Bakaev, S. S., Avliyakulov, M. M., Shirinov, A. L., & Abdullaev, S. S. (2021). The same goes for art classes in private schools specific properties. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol*, 27(2).
 25. Samadvich, A. S., Nayimovich, A. S., & Nosirovna, S. M. (2021). Technology Of Teaching Fine Arts And Science Classroom. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 25(2), 109-111.
 26. Собиров, Толиб Рузиевич, et al. "ОБ ОБЩЕСТВЕННОМ ПОЛОЖЕНИИ ЗОДЧИХ И АРХИТЕКТОРОВ СРЕДНЕГО И БЛИЖНЕГО ВОСТОКА В IX-XV ВЕКАХ." *European science* 2 (58) (2021): 59-62.
 27. Bobokulovna, S. S. (2021). FEATURES OF FINE AND APPLIED MOTIVES OF ART IN THE ARCHITECTURE OF THE NAVOI REGION. *International Engineering Journal For Research & Development*, 6, 5-5.
 28. Sadikovna, Musinova Aziza, et al. "THE PLACE OF ART IN PERSONAL DEVELOPMENT." *European science* 2 (58) (2021): 98-100.
 29. Muzafarovna, A. N., & Jurayevich, J. Q. (2020). The role of islam in folk decorative art of Bukhara. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 9(5), 347-350.